

**РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ПІДРУЧНИКІВ З МОВИ ІВРИТ ДЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ШКІЛ УКРАЇНИ**

*Н. В. Бакуліна,
Інститут педагогіки НАІН України*

Постановка проблеми. Нові тенденції оновлення змісту загальної середньої освіти України потребують запровадження нових технологій навчання і мають:

відповідати новим науково-методичним вимогам. Це, безумовно, стосується і мовної освіти як однієї з невід'ємних складових освітньої системи полікультурної України. Тому на часі одним із пріоритетних напрямів сучасної освітньої політики нашої держави постає проблема конструювання підручників, зокрема підручників з мов національних меншин.

З 2008 року лабораторія навчання російської мови та мов інших етнічних меншин Інституту педагогіки НАПН України досліджує проблему науково-методичних засад конструювання підручників з мов і літератур стічних меншин для початкової та основної шкіл. Однією з підтем дослідження є проблема добору змісту, способів презентації навчального матеріалу, типів завдань у підручниках з мов іврит для початкових класів шкіл України.

Треба зазначити, що на сучасному етапі мова іврит є складовою частиною мовної освіти полікультурної України. Цей мовний курс викладають як окремий предмет у школах з українською мовою навчання (як мова національної меншини) та як іноземна мова в спеціалізованих школах з поглибленим вивченням іноземної мови. Оскільки більшість учнів не володіють або майже не володіють мовою іврит на початок шкільного навчання, її вивчення передбачає переважно практичне оволодіння мовою. Тому постає проблема розроблення концептуальних засад конструювання підручників для такого типу мовних курсів. Крім цього, застосування зарубіжних підручників у шкільній практиці та не розробленість українських підручників з мови іврит обумовлює актуальність зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичною основою даного дослідження є дидактичні й лінгводидактичні концептуальні положення щодо структури, сутності та орієнтованості підручника, а саме – про дворівневу структуру теорії підручника (Д. Д. Зусв [1], І. Я. Лернер [3]), про двоєдицу сутність підручника (Я. П. Кодлюк [4]), про орієнтованість мовної системи навчання на формування ключових компетентностей мовної, мовленнєвої, соціокультурної та прагматичної (І. П. Гудзик [2]) та про спрямованість змісту початкової освіти на загальний і різнобічний розвиток дітей та повноцінне оволодіння всіма компонентами навчальної діяльності (О. Я. Савченко [7]).

На основі теоретичних положень було проаналізовано чинні підручники з початкового навчання мови іврит, серед них – серія підручників «Алеф Бет Сладім ломдім іврит» [8], який є провідним у навчанні говорінню на основі мовленнєвих моделей; підручник «Алеф Бет Отійот медаброт» [9], метою якого є навчання усного мовлення учнів; підручник «Алеф Бет Отійот корот» [10] – для навчання читання, «Алеф Бет Отійот котвот» [11] – для навчання письма і підручник «Аколь Хадаш» [5] – для навчання мови іврит на початковому етапі.

Формулювання цілей статті. Основною метою і завданнями проведеного дослідження було визначення відповідності зазначених підручників концептуальним лінгводидактичним засадам. Для оцінювання якості даних підручників було проведено анкетування вчителів з мови іврит і батьків учнів.

В анкетуванні взяли участь 40 учителів з 26 шкіл України, де вивчають мову іврит, і 29 батьків.

Основна частина.

Анкета № 1 для респондентів-учителів складалася із 28 запитань, об'єднаних у групи за значущістю критеріїв оцінювання якостей підручника:

1. Зв'язок змісту підручника з цілями навчання (відповідність змісту підручника рівневі, визначеному Державним стандартом, формування загальнонавчальних умінь і навичок тощо).
2. Відповідність підручника сучасним методичним вимогам (рівень теоретичної інформації, кількість і різноманітність вправ, завдань, творчі особливості, практична спрямованість навчального матеріалу і т. п.);
3. Мова підручника (чіткість, зрозумілість, доступність лексичного матеріалу, відповідність віковому рівневі учнів).
4. Доступність підручника (зрозумілість для самостійного сприймання навчального матеріалу учнем, відповідність змісту навчальної книги рівневі розвитку дитини, її попередній загальноосвітній підготовці).
5. Виховний потенціал підручника (вплив навчального матеріалу на виховання у дитини позитивних моральних якостей, громадянської позиції, естетичної культури).
6. Оформлення підручника (добір ілюстративних засобів, повнота реалізації їхніх функцій).
7. Підручник – учителеві (зручність у користуванні, допомога в роботі).

Аналіз анкети № 1 виявив такі результати:

1. Зв'язок змісту підручника з цілями навчання:
підручники «Алеф Бет: сладім лемдім іврит» та «Аколь Хадаш» лише частково забезпечують наявність матеріалу для засвоювання змісту навчання мови іврит на рівні, визначеному Державним стандартом початкової загальної освіти;
у підручниках з початкового навчання мови іврит розкрито не всі розділи програми;
підручники частково або взагалі не забезпечують формування загальнонавчальних умінь і навичок.
2. Відповідність підручника сучасним методичним вимогам:
у зазначених підручниках немає достатньої теоретичної інформації для виконання вправ і завдань;
лише у підручнику «Алеф Бет Сладім лемдім іврит» є достатня кількість вправ (завдань) для засвоювання учнем вивченої теми; в інших – недостатня;
у підручниках обмаль різнорівневих завдань і вправ;
існуючі завдання і вправи не відрізняються різноманітністю;
підручники не передбачають колективних форм роботи, хоча надають широкі можливості для застосування індивідуальних форм роботи;
у підручниках не вистачає творчих завдань, які б давали змогу проявити здібності талановитим дітям;

лише підручник «Алеф Бет Єладім ломдім іврит» передбачає систематичне повторювання основних тем;

усі проаналізовані підручники пропонують ситуації, які можуть стати в пригоді учневі в його повсякденному житті.

3. Мова підручника:

у підручниках не зрозуміло і не чітко дано визначення головних програмових понять;

лише частково словникове наповнення підручників відповідає віковому рівневі учнів;

тексти підручників обтяжено незрозумілими для дітей словами і виразами.

4. Доступність підручника:

навчальний матеріал підручників викладено не доступно для самостійного сприймання учнем, незважаючи на те, що зміст початкового матеріалу і система вправ (завдань) відповідають віковим особливостям учнів.

5. Виховний потенціал підручника:

навчальний матеріал підручників сприяє формуванню в учнів морально-етичних норм і загальнолюдських гуманістичних цінностей;

лише підручник «Аколь Хадан» містить навчальний матеріал, що сприяє вихованню в учнів громадянської позиції та патріотичних почуттів;

навчальний матеріал підручників не спрямовано на виховання дбайливого ставлення учнів до природи, відповідальності за її збереження та на формування в учнів почуття прекрасного і естетичної культури.

6. Оформлення підручника:

у підручниках недостатня кількість ілюстрацій та не збалансовано їхню кольорову гаму;

ілюстрації підручників у недостатній мірі відображають сучасність;

у підручниках наявні різноманітні схеми, таблиці, пам'ятки, винесені на форзац.

7. Підручник – учителеві:

підручники зручні у користуванні, але вони не відповідають новим змістовим лініям і не є взірцем сучасного шкільного підручника.

Анкета № 2 для вчителів містила запитання стосовно представлення різних способів презентації навчального матеріалу і видів завдань у підручниках, а також можливість застосування самостійної, парної та групової роботи.

Аналіз анкети № 2 дав змогу одержати такі результати:

всі вчителі користуються на уроці підручниками;

використовуючи матеріал підручника, учні не можуть самостійно засвоїти новий матеріал або потребують додаткової допомоги;

підручники з початкового навчання мови іврит не передбачають організацію парної або групової самостійної роботи;

із серії запропонованих способів презентації навчального матеріалу в підручниках вчителі відмітили як ефективні у роботі з учнями початкових класів такі: а) матеріал представлено за допомогою предметних і сюжетних малюнків

та текстів до них; в) матеріал з мови і мовлення подано традиційно основним текстом про те чи інше мовне явище на початку параграфа з наступною роботою у вправах, або введено безпосередньо у вправи або в декілька вправ; ж) матеріал подано у вигляді гри;

на думку вчителів, дітям до вподоби наступні способи презентації навчального матеріалу: а) матеріал представлено за допомогою предметних і сюжетних малюнків та текстів до них; г) представлення матеріалу з використанням підставних таблиць, на основі яких складають необхідні формулювання; ж) матеріал подано у вигляді гри;

на запитання, «чи достатньо у підручниках навчальних мовленнєвих завдань, спрямованих на розвиток умінь користуватися різними видами мовленнєвої діяльності?» більшість учителів відмітила, що мовленнєвих завдань недостатньо з аудіювання і письма;

про достатність у підручниках навчальних мовних завдань, спрямованих на формування знань про мову і мовних умінь учителі одноставно дали негативну відповідь;

учителі відмічали, що у наявних підручниках немає контрольних завдань для оцінювання навчальних досягнень учнів, таких як тестові завдання, читання мовчки, списування, переказ тощо; деякі вчителі зазначали наявність завдань для проведення диктантів;

на запитання «які завдання та вправи подобається виконувати учням?» учителі відмітили ігрові завдання під керуванням учителя; продовження тексту і творчі завдання;

щодо можливості самостійно виконати завдання, подані у підручниках, то більшість учителів відповіли «ні, або за умови попереднього опрацювання у класі».

Анкета для батьків складалася з 6 запитань, які дали змогу одержати додаткову інформацію про якість підручника з точки зору опосередкованих користувачів. Респонденти оцінювали оформлення навчальної книги, можливість дорослим орієнтуватися у матеріалі й надавати допомогу дитині, а також рівень доступності змісту підручника для дитини під час самостійного вивчення теми і підготовки домашнього завдання. Батьки висловлювали свою точку зору на те, якою мірою навчальні книги відповідають їхньому уявленню про сучасний якісний шкільний підручник.

За оцінками батьків, навчальний матеріал підручника з мови іврит «Аколь Хадаш» лише частково викликає зацікавленість у дитини; їм не завжди подобаються ілюстрації та загальне оформлення підручника. Батьки зазначають, що діти часто звертаються по допомогу при вивченні змісту параграфа або виконанні завдання, а батькам складно розібратися в навчальному матеріалі, щоб надати дитині допомогу. Аналіз анкет батьків щодо серії підручників «Алеф Бет» виявив наступні результати:

55,2% респондентів-батьків вважають, що матеріал підручників викликає зацікавленість у дітей, а 31% визначає лише часткову зацікавленість;

58,6% батьків відзначили, що їхній дитині подобаються ілюстрації та загальне оформлення підручника, 13,8% дали відповідь «деколи» та 13,8% – «ні»;

на запитання «Чи легко Вам розбиратися в навчальному матеріалі підручника, щоб надати дитині допомогу?» лише 20,7% батьків дали позитивну відповідь; 31% батьків може надати допомогу лише частково, а 34,5% взагалі не можуть надати допомогу дитині у процесі опрацювання навчального матеріалу підручника;

такі самі результати виявились і при відповіді на запитання «Чи часто дитина звертається по допомогу при вивченні змісту параграфа або виконанні завдання?»: 20,7% – часто, 31% – деколи, 34,5% – не звертається;

на запитання «Чи може дитина в разі відсутності на уроці самостійно вивчити тему, користуючись підручником?» лише 13,8% батьків дали позитивну відповідь, 41,4% – можуть частково, а 31% – взагалі не в змозі;

31% батьків вважають, що даний підручник з мови іврит відповідає їхнім уявленням про якісний шкільний підручник, а по 27,6% вважають, що дані підручники взагалі або частково не відповідають високому рівневі.

Висновки. Одержані в ході експериментального дослідження *результати показали* переваги і недоліки чинних підручників з мови іврит для початкової школи. Крім цього, проведений *аналіз підручників виявив* основоположні аспекти теорії та практики підручникотворення, які необхідно враховувати у процесі конструювання нових, власне українських, компетентісно орієнтованих підручників з мови іврит. Також ці *результати допомогли визначити* основні критерії конструювання якісних підручників з мови іврит для початкових класів, а саме:

матеріал підручника має забезпечувати засвоєння змісту курсу «Мова іврит» на рівні, визначеному Державним стандартом початкової загальної освіти;

у підручнику мають бути розкриті всі розділи програми з даного мовного курсу;

підручник має сприяти формуванню загальних навчальних умінь і навичок;

підручник має надавати достатню теоретичну інформацію для виконання вправ (завдань), враховуючи вікові особливості дітей та рівень їхньої підготовки;

у підручнику має бути достатня кількість вправ (завдань) для засвоєння учнями вивченої теми;

у підручнику має бути достатня кількість різнорівневих вправ (завдань) для здійснення диференційованого навчання і врахування індивідуальних особливостей учнів;

навчальні завдання підручника мають бути зрозумілими і доступними для виконання учнями, містити приклади виконання або необхідний допоміжний матеріал;

у компетентісно орієнтованих підручниках з мови мають бути наявні мовленнєві завдання, спрямовані на формування умінь користуватися різними видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо) та

навчальні мовні завдання, спрямовані на формування знань про мову та мовних умінь;

матеріал підручника має передбачати різні форми роботи – індивідуальну, парну, групову, колективну, самостійну;

у початковій школі доцільно застосовувати такі способи презентації навчального матеріалу, як практичний, практичний з елементами теорії та ігровий;

підручник має містити творчі завдання для того, щоб талановиті діти мали змогу проявити свої здібності;

у підручнику слід передбачити матеріал для систематичного повторення основних тем, а також завдань для контролю і самоконтролю;

у підручниках з мови мають бути наявні контрольні завдання для оцінювання навчальних досягнень учнів (тестові завдання, завдання для читання мовчки, списування, переказу, диктанту тощо);

зміст підручника має містити теми і ситуації, які можуть стати в пригоді учневі в його повсякденному житті;

програмовий матеріал підручника необхідно викладати зрозумілою і чіткою мовою, а словникове наповнення має відповідати віковому рівневі учнів;

тексти підручника не повинні бути обтяжені незрозумілими для дітей словами, архаїзмами, неологізмами тощо;

навчальний матеріал підручника слід викладати доступно для самостійного сприйняття;

навчальний зміст і система вправ (завдань) мають відповідати віковому рівневі розвитку учнів, їхній попередній загальноосвітній підготовці й життєвому досвіду;

доцільно, щоб навчальний матеріал підручника сприяв формуванню в учнів морально-етичних норм, загальнолюдських гуманістичних цінностей, почуття прекрасного та естетичної культури; вихованню в учнів громадянської позиції, патріотичних почуттів, поваги до культур народів, які живуть на теренах України, толерантного ставлення до інших, дбайливого ставлення учнів до природи та відповідальності за її збереження;

у підручнику має міститися достатня кількість ілюстративного матеріалу, представленого у збалансованій кольоровій гамі, що відображає сучасність;

на форзаці й сторінках підручника доречно використовувати схеми, таблиці, пам'ятки, алгоритми виконання вправ (завдань) тощо;

підручник має бути зручним у користуванні вчителів і учнів;

матеріал підручника має відображати всі змістові лінії методичної системи;

підручник має відповідати санітарно-гігієнічним нормам. (Так, відповідно до «Гігієнічних вимог до друкованої продукції для дітей» [6], навчальний матеріал повинен займати певну кількість знаків (літер) на одній сторінці й сторінок підручника на одну навчальну годину. Для гуманітарних дисциплін, у тому числі й мови, у молодшому шкільному віці (6–10 років) у початковій школі (1–4 кл.) на одній сторінці може бути розміщено від 2000 до 4000 знаків, що становить не більше 2 сторінок без ілюстрацій. На одному уроці у початко-

вій школі можна вводити один термін на одній сторінці та 1–2 слова (0,1–0,2 на один друкований аркуш), яке є новим поняттям. На одній повній сторінці без ілюстрацій може бути 8 перенесень. Обсяг безперервного читання визначають від 50 до 100 друкованих знаків. Довжина рядка у тексті підручника може бути від 81 мм до 171 мм, мінімальні розміри поля – корінцеве – 13 мм, верхнє і зовнішнє – по 15 мм. Також у початковій ланці кількість ілюстрацій (картин, пейзажів, креслень, схем, малюнків, таблиць тощо) на одному друкованому аркуші обмежується від 30% до 50%. Вага підручника для 1–4 класів має бути 300–360 г).

Вважаємо, що одержані результати експериментального дослідження підручників з мови іврит будуть корисними не тільки для створення нових підручників з давньої єврейської мови, а й для інших мов, які вивчають у початкових класах шкіл України.

Література

1. *Бейлинсон В. Г.* О функциональном подходе к оценке школьных учебников / Бейлинсон В. Г., Зуев Д. Д. // Проблемы школьного ученика. – М.: Просвещение, 1977. – Вып. 5.
2. *Гудзик И. Ф.* Компетентностно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах / Гудзик И. Ф. – Черновцы: Букрек, 2007.
3. Каким быть учебнику: Дидактические принципы построения / Под ред. И. Я. Лернера, Н. М. Шахмаева. – М.: Изд-во РАО, 1992. – Ч. 1.
4. *Кодлюк Я. П.* Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті / Кодлюк Я. П. – К.: Наш час, 2006.
5. *Оуэн М. Аколь Хадаш.* Учебник еврита для детей младшего школьного возраста. Ч. 1 / Оуэн М., Хаят Ш. – Тель-Авив: Махат, 1990.
6. *Покиданов Г. О.* Педагогічні вимоги до якості підручника для 12-річної загальноосвітньої школи України / Покиданов Г. О., Волницький В. П. – К., 2003.
7. *Савченко О. Я.* Дидактика початкової школи / Савченко О. Я. – К.: Генеза, 1999.
8. *Талмуд І.* Алеф Бет Єладім лемдім іврит. Ч. 1, 2, 3 / Талмуд І. – Тель-Авив: Дійнон, 2003–2005.
9. *Талмуд І.* Алеф Бет Отійот мелаброт / Талмуд І. – Тель-Авив: Дійнон, 2004.
10. *Талмуд І.* Отійот Корот / Талмуд І. – Тель-Авив: Дійнон, 2005.
11. *Талмуд І.* Отійот котзот / Талмуд І. – Тель-Авив: Дійнон, 2005.

UA Стаття присвячена проблемі аналізу результатів експериментального дослідження підручників з мови іврит для початкових класів шкіл України. Зміст статті спрямовано на визначення відповідності впроваджувальних у шкільну практику підручників з мови іврит з огляду на концептуальні лінгводидактичні засади. Висновки статті містять основні критерії конструювання якісних компетентісно орієнтованих підручників з мови іврит для початкових класів шкіл України, які можуть бути використані у процесі розроблення підручників з інших мовних курсів.

Ключові слова: мова іврит, початкові класи, компетентісно орієнтовані підручники, критерії конструювання, аналіз результатів дослідження.

RU Статья посвящена проблеме анализа результатов экспериментального исследования учебников по языку иврит для начальных классов школ Украины. Содержание статьи направлено на определение соответствия используемых в школьной практике учебников по языку иврит концептуальным лингводидактическим основам. Выводы статьи содержат основные критерии конструирования качественных

компетентно ориентированных учебников по языку иврит для начальных классов школ Украины, которые могут быть использованы в процессе разработки учебников по другим языковым курсам.

Ключевые слова: язык иврит, начальные классы, компетентно ориентированные учебники, критерии конструирования, анализ результатов исследования.

EN The article deals with the analysis of the results of experimental studies textbooks in Hebrew for elementary school classes in Ukraine. Contents of the article is aimed at determining compliance used in the practice of school textbooks in Hebrew linguodidactic conceptual frameworks. Conclusions of the article contains the basic criteria for designing high-quality competency oriented books on the Hebrew language for elementary school classes in Ukraine, which can be used in the development of textbooks for other language courses.

Key words: Hebrew language, primary classes, competency oriented textbooks, the criteria for designing, analyzing results.